

הזרם הליטאי ביהדות

מבוסס על מאמרי ויקיפדיה

ליטאים הוא כינויה הנפוץ של תת-קבוצה ביהדות החרדית, הכוללת חרדים אשכנזים שאינם חסידים או "ירושלמים" צאצאי בני היישוב הישן.

הליטאים מכונים כך בשל היותם משמרים במידה רבה את המסורת של ישיבות ליטא. הם מכונים לעיתים גם מתנגדים, בשל התנגדותם לחסידות. ראשיתה של התנגדות זו במערכה שניהלו הגאון מווילנה ותומכיו נגד תנועת החסידות המתעוררת בשלהי המאה ה-18[1]. מאוחר יותר הוקמו במרחב הליטאי מוסד הישיבה המודרני ותנועת המוסר, שנעשו גם הם מזוהים עם ה"ליטאים". המאבקים בתנועת ההשכלה ובציונות החלישו את העימות בין שני המחנות.

היסטוריה

מאמצע המאה ה-13 ועד סוף המאה ה-18 שלטה הדוכסות הגדולה של ליטא, שהייתה שותפה באיחוד הפולני-ליטאי מ-1569, בנחלות רחבות ידיים: היא כללה את שטחי רוסיה הלבנה (בלארוס), לטביה ואזורים נוספים במזרח פולין דהיום. לאחר חלוקת פולין השלישית ב-1795 הוסיפה יהדות ליטא, תחת שלטונה של רוסיה הצארית, לשמור על מאפיינים כמו ניב משותף של היידיש והגייה זהה של לשון הקודש. כאשר הוקמה מדינת ליטא העצמאית לאחר מלחמת העולם הראשונה, התגוררו רק חלק מן היהודים הליטאים באזור שלטונה, ורובם חיו בשטחי הרפובליקה הפולנית השנייה, לטביה או ברית המועצות. למרחב הגדול של ליטא ההיסטורית הצליחה החסידות לחדור רק באופן מוגבל במאה ה-18, תוך היתקלות בהתנגדות עזה בהנהגת הגר"א, על רקע השינויים שהנהיגה בנוסח התפילה, מנהגיה החדשים והשקפה שנתפשה ככפרנית על ידי אויביה. עם זאת, מספר חצרות כמו חסידות חב"ד וחסידות קרלין צמחו וזכו להצלחה במרחב הליטאי.

הן מתוך הפולמוס עם החסידים והן מהצורך לענות על אתגרי התקופה ככלל, פיתחו המתנגדים הליטאים השקפת עולם שייחסה משנה תוקף ללימוד התורה. השקפה זו גובשה בספר "נפש החיים" שכתב רבי חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א, שהקים ב-1802 את הישיבה הליטאית הראשונה, ישיבת וולוז'ין. בהמשך הוקמו ישיבות נוספות ובהן ישיבות קלם, סלובודקה, טלז, ופוניבז'. חלקן הוקמו בקרב קהילות גדולות דוגמת גרודנה, בריסק, ברנוביץ', סלוצק ומינסק; אחרות הוקמו בעיירות קטנות דוגמת מיר, קלצק, טלז וקלם. מעמדו של ראש הישיבה במוסדות האלה כמנהיג כריזמטי היווה מעין בבואה לדמותו של האדמו"ר החסידי (במקביל, אימצו גם החסידים את מוסד הישיבה). תגובה נוספת של המתנגדים הייתה תנועת המוסר שהקים רבי ישראל סלנטר, שהיוותה חלופה לרוחניות החסידית, תוך דגש על עבודת המידות. שיטת המוסר ובמיוחד הלמדנות נותרו מזוהות עם הליטאים עד ימינו, ומהוות נדבך מרכזי ב"השקפה" שלהם.

בגליציה ניצחו החסידים במהירות, ובהונגריה הייתה השפעתם חלשה ולא הביאה להתנגדות קיצונית. הלא-חסידים שם, בעיקר באחרונה, נודעו כ"אשכנזים" בניגוד לחסידים שהתפללו בנוסח ספרד. העימות בין החסידים והמתנגדים במזרח אירופה הלך ושכך במהלך המאה ה-19, כשעלה הצורך להתייב מול ההשכלה, הסוציאליזם, הציונות ותנועות אחרות שאיימו על שני הציבורים. ב-1912 נטלו נציגים משני המחנות חלק בייסוד אגודת ישראל, ובין מלחמות העולם היה החפץ חיים למנהיג מקובל על החרדים המזרח-אירופאים כולם[2], שנזקקו יותר ויותר להתבצרות תרבותית.

כאשר התבססו עולם הישיבות הליטאי והחברה סביבו בישראל ובארצות הברית לאחר השואה, נספחו אליהם לא-חסידים רבים, כולל יוצאי ארצות שכלל לא היו בטווח המחלוקת עם החסידים, כמו גרמניה. בימינו החלוקה בין החרדים תלויה פחות בארצות מוצא ויותר בשיוך חברתי ובמוסדות חינוך. חלק מן ההבדלים בין החסידים למתנגדים הצטמצמו, וכך לדוגמה, בעשרות השנים האחרונות החלו ליחס ל"גדולי הדור" הליטאים רוח הקודש, בדומה ליחס החסידים לאדמו"ריהם [דרושה הבהרה].

בישראל

הרב יוסף שלום אלישיב, מנהיג הזרם הליטאי ביהדות החרדית בין 2001 ל-2012

בתקופת קום המדינה המנהיגים הבולטים של ציבור זה היו החזון איש והרב יצחק זאב הלוי סלובייצ'יק, ולאחר פטירתם הרב שך והרב יעקב ישראל קנייבסקי (הידוע בכינויו "הסטייפלר"). במדינת ישראל מייצגת מפלגת דגל התורה את הליטאים. מפלגה זו, שהוקמה בשנת 1988, מתמודדת בבחירות בעשורים האחרונים יחד עם המפלגה החסידית אגודת ישראל, תחת השם "מפלגת יהדות התורה".

חלק מהספרדים שלמדו בישיבות ליטאיות בישראל התקרבו במידה רבה ל"השקפה" ולאורחות החיים הליטאיים. רבים מהם מאוגדים בארגון "מרביצי תורה ספרדים", בהנהגת הרבנים ניסים טולדנו, יעקב טולדנו, יעקב משה הלל ויהודה עדס. זרם זה מציינת לגדולי הדור הליטאים וחלקם שינו את ההלכות, המנהגים והתפילות שלהם למנהג אשכנז. יש המכנים אותם "משתכנזים".

הליטאים בולטים במסירותם ללימוד התורה. על אף שהדימוי של הציבור החרדי הישראלי כולו הוא של ציבור שהגברים בו לומדים תורה ואינם עובדים לפרנסתם, דימוי זה תקף בעיקר לגבי הליטאים, שבקרבם מצוי השיעור הגבוה ביותר של גברים המקדישים את רוב זמנם ללימוד.

בתוך כלל הציבור הליטאי השתמרו שני תת-חוגים השומרים על מסורת ספציפית: חוג חזון איש, השואף ללכת בכל עניין בעקבות הדרכתו של החזון איש, ו"חוג בריסק", המשמר את דרכו של רבי יצחק זאב סולובייצ'יק, "הרב מבריסק".

המנהיג הרוחני הבולט ביותר בעשורים האחרונים של המאה העשרים היה הרב אלעזר מנחם מן שך. לאחר פטירתו ב-2001, ירש את מקומו הרב יוסף שלום אלישיב. לאחר פטירתו ב-2012 חל פיצול במחנה הליטאי. את רוב הציבור הליטאי הנהיג הרב אהרן יהודה לייב שטיינמן, שנחשב למתון יחסית. הוא נפטר בדצמבר 2017. הרב שמואל אוירבך עמד בראש מיעוט קטן המזוהה עם עמדה נוקשה יותר, בעיקר בתחום ההתנגדות לגיוס חרדים לצבא ולהכשרה תעסוקתית לאברכים. הפיצול בא לידי ביטוי בבחירות המקומיות שהתקיימו בשנת 2013, שבהן התמודדו בירושלים, בבני ברק ובמודיעין עילית רשימות נפרדות מטעם שני הפלגים. רוב הציבור הליטאי הצביע ל"דגל התורה" המזוהה עם הרב שטיינמן, וכ-14 אלף מצביעים הצביעו ל"בני תורה" המזוהה עם הרב אוירבך.

כלי התקשורת המרכזי שבו באים לידי ביטוי ההשקפות והדעות המייצגות את גדולי הדור הליטאים הוא העיתון "יתד נאמן". עיתון זה הוקם ב-1985 על ידי הרב שך, בטענה שביטאון אגודת ישראל, "המודיע", נשלט בידי חסידי גור והליטאים מקופחים בו. לאחר פטירת הרב שך הוביל העיתון את הקו של הרב אלישיב. אנשי הרב אהרן לייב שטיינמן טענו כי העיתון מתעלם מעמדותיו. בשנת 2012 הם חוללו מהפך בשליטה בעיתון ומאז הוא מייצג את הקו של הרב שטיינמן. כמה מבכירי העיתון פוטרו והם הקימו בחסותו של הרב אוירבך את העיתון "הפלס", הרואה עצמו כמייצג הקו ההשקפתי של הרב שך והרב אלישיב.

גאון מווילנה